

अष्टावरानित्येताच्चाष्टे अष्टाविति शतशब्दार्थः प्राग्वत् अयमर्थः समांगएकोनविंशतिमुखइति जायत्स्वमयोस्तुल्यवच्छ्रवणात्सप्तजायदवस्थापंचभूतात्मकः स्थूलदेहः शब्दादिपंचकंच अस्यद्रष्टुः अंगमिवांगं स्वरूपभूतमपि अविद्यादर्पणेन मुखवत्पराक्त्वं प्रापितस्य सतः प्राप्तये एकोनविंशतिः दर्शेन्द्रियाणि प्राणपंचकं मनोबुद्ध्यहंकारचित्तचतुष्टयं चेति मुखानीव प्राप्तिद्वाराणि अविद्याकामकर्मात्मकस्त्रिशकः संघातः जायद्वत्स्वमेपितुल्यइति यान्यष्टावुक्तानितान्येव षष्टिशतानोतियोजना यदा त्वविद्यादित्रयं त्रिशकात्पृथग्गण्यते तदापि सर्वेषामावृत्त्या षट्षष्टिः सुषुप्तौ च आनंदभुक्तेतो मुखइति श्रुतेः भोग्य आनंदः भोगसाधनं चेति द्वयंचेत् षट्षष्टिः तदा त्वजुतर एवार्थः एतानि महाद्युतीनां पूर्णप्रकाशानामात्मविदां मनोविरुद्धानि मनसैव विशेषेण रुद्धानि मूढदृष्ट्या पृथग्भूतान्यपि विदुषां मनोमात्राण्येवेत्यर्थः सेयं शुक्लस्य वर्णस्य गतिः संक्षेपेण त्रीणि जायत्स्वमसुषुप्त्याख्या निरुद्धानि चेच्छिवमद्वैतं चतुर्थं मन्यन्ते स आत्मा स विज्ञेय इति श्रुतिप्रसिद्धस्य तुर्यस्य प्राप्तिः एव शब्देन त्रयोधात्मिकैव तुर्यप्राप्तिः तुर्यस्य प्रत्यक्त्वेनाप्राप्यत्वात् ॥ ४६ ॥ एवं विदो जीवन्मुक्तस्या

अष्टौ च षष्टिं च शतानि चैव मनोविरुद्धानि महाद्युतीनां ॥ शुक्लस्य वर्णस्य परागतिर्या त्रीण्येव रुद्धानि महानुभाव ॥ ४६ ॥ संहारविक्षेपमनिष्टमेकंच त्वारिचान्या निवसत्यनीशः ॥ षष्ठस्य वर्णस्य परागतिर्या सिद्धावसिद्धस्य गतकृमस्य ॥ ४७ ॥ सप्तोत्तरंतत्र वसत्यनीशः संहारविक्षेपशतंसशेषं ॥ तस्मादुपावृत्य मनुष्यलोकेततो महान्मानुषतामुपैति ॥ ४८ ॥

पिप्रारब्धकर्मभोगस्यापरिहार्यत्वमाह संहारेति एकंसंहारविक्षेपशतं अनिष्टं वसतीति एकं भोगायारब्धं जन्मदृष्टिस्तृप्त्यभिप्रायेण लयोदयशतात्मकं इह देहे वसतीत्यध्यात्तु योज्यं अस्यैव योगिनः क्रममुक्तिमाह चत्वारोति अनीशः योगैश्वर्योपस्थापितान् दिव्यान् भोगांस्तु मसमर्थो योगी अन्यानि चत्वारि महर्जनस्तपःसत्यलोकाख्यानियोगबलतारतम्येन ऐश्वर्यतारतम्यवंतिक्रममुक्तिस्थानानि वसति अधिवसति वासेन मित्तमाह षष्ठस्येति यागतिः सत्वशुद्ध्यात्मिका तस्याः सिद्धावपि असिद्धस्य शुद्धब्रह्मसाक्षात्कारेण जीवन्मुक्ततामप्राप्तस्य गतकृमस्य नष्टरागादिदोषस्य योगसिद्धोपि ब्रह्मात्मैक्यज्ञानात्क्रममुक्तिभागभवतीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ योगभ्रष्टगतिमाह सप्तेति अनीशः सम्यग्योगमनुष्ठानमशक्तः तत्र परोक्षत्वेन निर्दिष्टे स्वर्गलोके सप्तपूर्वोक्तानि श्रोत्रादिपंचकं मनोबुद्धीचतानि उत्तराणिसत्त्वोत्कर्षबलेन उल्लुष्टानि यस्मिन् तादृशंसंहारविक्षेपशतंसशेषं कर्मशेषसहितं ध्येयब्रह्मसाक्षात्कारेहि तद्यथैषीकातूलमग्नौ प्रोतं प्रदूयते त्वं ह्यस्य सर्वपाप्मानः प्रदूयंत इति निःशेषपापदाहश्रुतेस्ततः प्रागारब्धयोगस्य योगिनः कर्मशेषमस्तीति युक्तं शुद्धकर्मासन्यो गीप्राग्योगसिद्धेर्नृत्तश्चेत्तु भुवोलोकं स्वर्लोकं च गच्छतीत्यर्थः ततश्च मानुषं जन्म प्राप्य महान्कुलशीलविद्यादिना पूज्यो भवति ॥ ४८ ॥